

PROMĚNY ŘECKÉ SPOLEČNOSTI NA SKLONKU 18. STOLETÍ

SAMOSPRÁVNÍ KOMUNITY – KLEFTOVÉ A ARMOTOLIOVÉ – ŽIVOT VE
MĚSTECH

SAMOSPRÁVNÉ KOMUNITY (KINOTITES)

- Podle některých historiků: A) kořeny hledat ve zřízeních řeckých měst na východě římské říše jako pozůstatků svobodných řeckých měst.
- B) komunity vznikly v byzantském období, tedy v době, kdy již slábla centrální moc, kdy ručily venkovské komunity za platbu daní (*allelengyon*).
- C) komunity vznikly až za osmanské okupace - důvodem jejich vzniku společný odvod daní za celou komunitu. Jejich charakter se měnil v souvislosti s dobou i místem.
- Jiná byla situace na ostrovech pod vládou Benátčanů nebo na Kypru, a jiná na řecké pevnině, kde se uchovaly byzantské instituce a římsko-byzantské právo.
- V čele komunity **archonti** nebo **demogerontes**, zvaní též **proestotes** nebo **kodžabašiové**, voleni na jeden rok. Do těchto funkcí voleni i církevní hodnostáři. Měli soudní pravomoc ve věcech sporů mezi křesťanskými ráji, opírali se o byzantské právní příručky (*Hexabiblos* a *Procheiron*). Na jejich rozhodování vliv i příslušné místní zvykové právo.
- Hlavní povinností démogerontů bylo rozložení daňového zatížení na jednotlivé členy komunity, výběr daní a odevzdání předepsané částky tureckému výběřčímu. Mnozí kodžabašiové zneužívali svého postavení, přenášeli na sedláky vlastní daňové povinnosti, slovo kodžabaši = tyran.
- O sporech mezi Turky a křesťany rozhodovali turečtí soudci, *kádiové*. Vojenskou moc představoval *aga* nebo *bej*.

MĚSTA - ROZVOJ ŘEMESEL A OBCHODU

- Istanbul 17. století = 700 000 obyvatel, asi čtvrtinu tvořili křesťané
- vedle Smyrny (Izmir) a Soluně na řecké půdě objevují další centra vzkvétajících řemesel a obchodu: Navplion, Athény, Théby, Larissa, Janina, Kastoria, Edirne, Serres, Drama.
- privilegií dosáhly i menší lokality, např. sdružení čtyřiceti šesti vesnic v Epiru, zvané Zagoria, Ambelakia v Thesálii, kde se na kooperativní bázi vyráběly a barvily látky, Agrafa, Pilio, Mademochoria na Chalkidice a Mastichochoria na Chiu.
- Některá privilegia měla původ v chování obyvatelstva v době, kdy lokalita byla dobývána Turky. Město, které se bránilo, bylo vystaveno plenění, jeho obyvatelé byli deportováni nebo prodáni do otroctví.
- Určitou autonomii měly i hornaté oblasti Makedonie, Epiru a Peloponésu, zejména poloostrov Mani a Suli v Epiru.

OSTROVY A NÁVRAT ŘEKŮ DO MĚST

- Hospodářskému rozkvětu se těšily některé ostrovy Egejského moře - Ydra, Spetses, Psara a zvláště Chios.
- v této době docházelo k demografickému rozvoji, začalo se řecké obyvatelstvo vracet zpět do nížin, odkud kdysi prchalo před tlakem Osmanů. Část tohoto obyvatelstva se snažila zapojit do obchodní činnosti
- Museli překonat omezení osmanské administrativy, ale také čelit konkurenci obchodníků z Evropy, nejdříve Benátčanů, jejichž obchodní činnost byla zvýhodněna, pak Francouzů, kteří uzavřeli obchodní dohodu s Tureckem za vlády Františka I. (1494-1547), a posléze i Angličanů.

ROZVOJ MĚST A ZAKLÁDÁNÍ NOVÝCH KOMUNIT MIMO OSMANSKOU ŘÍŠÍ – ŘEMESLA

- V evropském Turecku začala města vystupovat ze středověkých hradeb, kolem nichž rostla živá předměstí (Edirne, Parga, Chalkis, Trapezunt).
- Část řeckého obyvatelstva se vracela i do Thrákie a na maloasijské pobřeží a z nitra Malé Asie se stěhovala do Istanbulu, který byl až do počátku 19. století dokonce největším evropským městem.
- Počátkem 17. stol. další proud řeckého obyvatelstva z Epiru, Thesálie a Makedonie na sever Balkánu (Srbsko, Východní Rumelie) a dál do střední Evropy (Uhry, Rakousko).
- Významným centrem tranzitního obchodu Zemun, protože až sem sahala rakouská moc, odtud pak obchodní cesty směřovaly do Budapešti, Vídně a dále do Německa. Ze Soluně vedla obchodní cesta přes Serres, Melnik, Sofii, Vidin, Temešvár, Pešť a Raab do Vídně nebo podél Strymonu (Struma) do Sofie, Niše a Bělehradu.
- Zde se usazovaly početné řecké komunity. Někteří kupci nebo řemeslníci odcházeli jen v době sezóny, např. na stavební práce (tesaři, zedníci) od sv. Jiří (23. dubna) do sv. Dimitrije (26. října), jiní se usazovali v zahraničí i na několik let a vraceli se, až když získali určitý majetek.

OBCHOD SE ZAHRANIČÍM

- V rukou Řeků zajišťování dopravy zboží v karavanách. Dopravci pocházeli z měst Zagoria, Metsovo, Kozani a Siatista. Spravovali i karavanseraje podél cest. Za přepravu tureckým územím platili poplatek.
- Vyvoz kožichů z Kastorie, bavlna ze Serres, koberce s byzantskými vzory z Moschopole, ovčí a kozí kůže z Makedonie a z Malé Asie, látky z Naussy a Kozani a zemědělské produkty - víno, tabák, mletá paprika, sůl, šafrán z Kozani.
- Řekové přispěli k rozvoji námořního obchodu v Egejském a Jónském moři. Někdejší svobodní rolníci, ale i nevolníci se stávali námořníky a obchodníky, což mělo za následek jejich sociální vzestup a umožňovalo jim vykoupit si půdu od svých bývalých feudálních pánů.
- Následkem toho začal turecký feudální systém slábnout.

ARMATOLOVÉ A KLEFTI

- Význam hor pro přežití Řeků.
- Obyvatelstvo se uchýlovalo před nájezdy Turků do nepřístupných horských oblastí, muselo tu měnit své původní zvyklosti a způsob života.
- Snaha o co největší izolaci nových sídlišť **posílila partikularismus**, jev příznačný pro Řeky od nejstarších dob.
- řecké lidové písně: „*ve vsích a na polích žijí otroci, v divokých horách lidé odvážní, hrdí a svobodní*“.

IDEALIZOVANÝ KLEFTIS

- Hornatý ráz Řecka poskytoval ideální prostředí pro utváření zbojnických skupin, nazývaných v Řecku *kleftes* (zloději) a na slovanském Balkánu *hajduci*.
- Romantický nacionalismus viděl v těchto kleftech především bojovníky za svobodu řeckého národa, který pak jejich hrdinství oslavoval v tzv. kleftika tragoudia.
- Kleft se stal postavou národního mýtu. Pocházel z prostředí chudého venkovského obyvatelstva, byli nejen jevem národním, ale i sociálním, vyvolaným chudobou a materiálním útlakem.
- Jinak na kleftes nahlíželi chudí venkované, kteří v něm viděli národního hrdinu, jinak kodžabašiové a tsiftlikades - bohatí statkáři, kterým odháněli dobytek, a jinak Turci, z jejichž hlediska ohrožovali kleftové bezpečnost horských průsmyků a tamních cest.

POPIS KLEFTŮ DLE FRANCOUZSKÉHO SBĚRATELE LIDOVÝCH PÍSNÍ CLAUDE FAURIEL

Κλέφτες και αρματολοί

- *Lišili se od ostatních Řeků malebným oblečením, trochu divokým vzhledem, půvabem tváří a vzácnou krásou. Kdekoliv se objevil kapitán, proslulý svými činy, vyvolával pozornost, lidé se sbíhali, aby mohli vyprávět, že ho viděli na vlastní oči. Klepťové vedle obdivu vyvolávali u svých soukmenovců snad i trochu strach, ale ještě více obdiv a národní hrdost. Každý Řek toužil po tom, aby viděl, že někteří jeho souvěrci a soukmenovci jsou lidé stateční, jichž se bojí ozbrojení Turci a dávají se před nimi na útěk. Neuměle namalované obrázky těchto hrdinů zdobily chýše a dílny řeckých řemeslníků. Čím neuvěřitelnější se zdály být činy klepťů, tím více byly zveličovány.*

ARMATOLOVÉ

- Turci se proti útokům kleftů bránili založením druhu domobrany, zvané *armatoliki* (oddíl ozbrojenců).
- Armatolové (ozbrojenci) se někdy rekrutovali přímo z řad kleftů a byli pověřováni zajišťováním bezpečnosti ve své oblasti.
- Často přecházeli ke kleftům, spojovali se s nimi v jejich horských úkrytech (*limeria*) a účastnili se jejich akcí, někdy proto, že jim Turci jen nepravdělně vypláceli žold. Jindy se rozhodli pomáhat v boji některé křesťanské mocnosti, která se ocitla ve válce s Turky.
- V lidové tradici jsou pojmy kleftis a armatolos zaměnitelné.

KLEFTOPOLEMOS

- Přepady kleftů chápány jako *kleftopolemos*, guerillová záškodnická válka, na niž později navázala ideologie řeckého národního povstání
- pomáhal udržovat Řekům výcvik ve vojenské taktice, učil je probíjet se z obklíčení náhlým útokem (*jurusi*), udržoval jejich tělesnou zdatnost.
- Tyto zkušenosti se uplatnily v národním povstání r. 1821. Ideálním typem mladého muže, který prošel tímto výcvikem, je *palikari* - junák, člověk hrdý, statečný a v případě nutnosti odhodlaný i zemřít.

ŠKOLSTVÍ A MÝTUS O TAJNÉ ŠKOLE

- V 17. a 18. století přibývaly školy i na řecké pevnině v oblasti Ambelakií, v Soluni, Trikale, Zagoře, Artě a také v Malé Asii (Smyrna, Kydonies).
- Řecké školy zakládala i diaspora v Terstu, ve Vídni i v některých městech v jižním Rusku.
- V r. 1757 bylo na řeckém území v osmanské říši už 75 vyšších škol, v nichž se učilo staré řečtině, literatuře i přírodním vědám.
- Tento rozvoj lze přičíst majetkovému a společenskému vzestupu vrstvy řeckých obchodníků.

ŘECKÉ ŠKOLSTVÍ V PODUNAJÍ

- podunajská knížectví Valašsko a Moldavsko byla jakýmsi tureckým protektorátem.
- Řečtí emigranti sem přicházeli od počátku 16. století, zvláště kněží a členové urozených rodin, kteří tu navazovali vztahy s místní aristokracií (Kantakuzenové, Ypsilantisové, Mavrokordatové).
- zakládány řecké školy a koleje, na nichž výuka pokračovala v byzantské tradici (Jasy, Bukurešť), jen postupně a pomalu se tu projevoval vliv západní pedagogiky. R. 1634 bylo založeno několik řeckých tiskáren v balkánských klášterech, roku 1682 v Jasech a 1700 v Bukurešti.
- Přímo v Řecku v této době knihtisk vzácný. Turci podezřívají šíření knih vydaných tiskem z podvratných tendencí a povolili knihtisk až v r. 1726. I řecké liturgické knihy tištěny na Západě, vedle Benátek se později uplatnily tiskárny v Římě, ve Frankfurtu, v Kolíně, v Lipsku a v Paříži.

VZESTUP FANARIOTŮ

- Proces oslabování turecké moci vytvořil příznivé podmínky pro pokračující mocenský vzestup fanariotů.
- Sultánský režim s ohledem na jejich finanční předpoklady, diplomatické schopnosti, jazykové znalosti i evropský způsob myšlení pověřoval členy necelé dvacítky fanariotských rodin některými významnými funkcemi.
- od konce 17. století pravidelně obsazovány úřady *velkého dragomana Porty* a *dragomana loďstva*, který působil jako pobočník velitele turecké flotily (kapudan paši) - guvernér v čele správy egejských ostrovů.
- Poté co sultánský režim přestal důvěřovat dosavadním vladařům vazalských knížectví Moldavska a Valašska, byli fanarioté pověřováni vykonáváním úřadů hegemonů (*hospodarů*) - tj. správců obou zmíněných rumunských knížectví (Moldavska od roku 1711; Valašska 1715).

FANARIOTÉ V PODUNAJÍ

- Přílišnému mocenskému zesílení fanariotů se snažila Porta zabránit častými personálními změnami. Do r. 1821 se ve funkcích hospodarů vystříдалo 33 hodnostářů fanariotského původu v Moldavsku a 37 ve Valašsku. Někteří z nich zastávali tento úřad opakovaně či střídavě.
- Časté výměny osob byly pro sultána i zdrojem velkých finančních zisků - za jmenování do úřadu správců rumunských knížectví museli fanarioté platit vysoké částky. Své ztráty se vzápětí snažili kompenzovat zvyšováním daňového zatížení rumunského obyvatelstva.
- Přestože vykonávání zmíněných funkcí bylo spojeno se značnými osobními riziky (několik fanariotů skončilo dokonce na tureckých popravištích), zájemci usilovali o jejich získání všemi prostředky včetně vzájemného osočování a intrik u sultánova dvora

PATRIARCHÁT

- od poslední čtvrtiny 18. stol. dochází k výrazným změnám v sociálním rozvrstvení jednotlivých složek řecké společnosti - další prohlubování společenské diference.
- Konstantinopolský patriarcha si prostřednictvím autonomní církevněsprávní organizace tzv. *Řeckého milletu*, udržel a upevnil svou dosavadní moc nad veškerým, řeckým i neřeckým pravoslavným obyvatelstvem říše. V letech 1766-1767 se mu dokonce podařilo prosadit zrušení srbského patriarchátu v Peči a bulharského arcibiskupství v Ochridu.
- Získání, vykonávání i udržení funkce konstantinopolského patriarchy vyžadovalo velké finanční prostředky. Ty byly opatřovány nejen stálým zvyšováním daňového zatížení věřících, ale i půjčkami od *fanariotů*.

BUDOVÁNÍ ŘECKÉHO LOŽSTVA

- Klíčovou roli v tomto směru sehráli loďaři tří nevelkých ostrovů Ydra, Spetses a Psara.
- Zatímco na počátku poslední čtvrtiny 18. století řečtí majitelé lodí disponovali pouze omezeným počtem nevelkých plavidel, v druhém desetiletí 19. století již vlastnili 616 větších lodí o celkovém výtlačku 17 500 tun a zaměstnávali kolem 18 000 námořníků. K ochraně lodí před piráty sloužilo 6000 děl

PRŮMYSLOVÁ A ŘEMESLNÁ AKTIVITA ŘECKÉHO „TŘETÍHO STAVU“

- zůstával ve stínu jeho působení ve sféře obchodu, financí a dopravy.
- Přesto některé obory průmyslové činnosti zaznamenaly výrazný vzestup, zejména výroba bavlněných barvených tkanin a látek v thezálské Ambelaki (nedaleko údolí Tempi). Produkce více než 20 tamních sdružených manufaktur nacházela široký odbyt především na středoevropském trhu.
- Nástup anglického textilního průmyslu v dalších desetiletích vedl nejen ke ztrátě těchto odbytí, ale i k zániku manufaktur v Ambelaki.
- nepříliš utěšený stav zemědělské výroby, dokonce stagnovala v důsledku zastaralých forem hospodaření, nedořešených vlastnických vztahů i nepříznivých bezpečnostních podmínek.